

UDK 929 Stjepan Tomaš
94(497.6)''14''
Pregledni rad

AMER MASLO

Historiografske interpretacije o smrti bosanskog kralja Stjepana Tomaša

---

Apstrakt: U ovom tekstu predstavljen je pregled historiografskih interpretacija o smrti bosanskog kralja Stjepana Tomaša, počevši od pisanja njegovih savremenika u 15. stoljeću, preko dubrovačkih ljetopisaca i hroničara u 16. i 17. stoljeću i bosanskih franjevaca stoljeće kasnije, pa sve do rezultata koje je ponudila kritička historiografija. Glavni cilj ovog rada jeste ukazati na potrebu formiranja priče o sumnjivoj smrti bosanskog kralja Tomaša, na njen odraz i korištenje u različitim historijskim periodima posmatrajući sliku vremena u kojem su različiti rukopisi nastajali.

Ključne riječi: Stjepan Tomaš, Stjepan Tomašević, Radivoj Ostojić, kraljica Katarina, Matijaš Korvin, Mehmed II Fatih, Bosansko kraljevstvo, Turci, Ugarska

Abstract: This text presents an overview of historiographic interpretations about the death of king Stjepan Tomaš of Bosnia. The overview covers a period starting from the 15th century and the works of king's contemporaries, over the Dubrovnik chronicles of the 16th and 17th century and the works of Bosnian Franciscans a century later, to the results presented by critical historiography. The main aim of this work is to draw attention to the need of forming a story about the king's suspicious death to its reflection and use in different historical periods, observing the image of time in which various manuscripts were produced.

Key words: Stjepan Tomaš, Stjepan Tomašević, Radivoj Ostojić, Katarina Kosača Kotromanić, Matthias Corvinus, sultan Mehmed II, Bosnian Kingdom, Turks, Hungary

Pojedina dešavanja iz bosanskog srednjovjekovlja ostala su i do današnjeg dana prekrivena velom tajni, a u nedostatku pouzdanih izvora jako je teško napraviti rekonstrukciju određenih historijskih događaja. Dodatna prepreka koja se nalazi pred istraživačima koji pokušavaju da riješe zagonetne epizode iz prošlosti jesu različite historiografske interpretacije. Prilikom sagledavanja istih važno je da se historiografski zaključci postave u pravilan historijski kontekst, jer literatura stavljena pred znanstvenika često zna govoriti više o vremenu kojem pripada nego o događajima o kojima obavještava, iako bi oni po pravilu trebali biti u njenom fokusu.

U turbulentnom vremenu kada je Bosansko kraljevstvo brojalo svoje posljednje godine, podanicima je 1461. godine stigla vijest o smrti kralja Stjepana Tomaša. Nakon nepunih osamnaest godina Tomaševe vladavine bosanski prijestol je ostao upražnjen, a krunu je uskoro preuzeo njegov sin Stjepan Tomašević, koji je na vlasti dočekaao Turke i njihovo osvajanje Bosne.¹ U to vremensko razdoblje smjestila se priča o sumnjivim okolnostima pod kojima je historijsku pozornicu napustio kralj Tomaš. Još od druge polovine 15. stoljeća taj detalj je zaokupirao maštu mnogih hroničara, ljetopisaca i historičara koji su, pišući o Bosni, donosili različite informacije i zaključke.

Savremenici o smrti kralja Tomaša

Istraživači ne raspoložu značajnim fondom informacija koje donose Tomaševi savremenici o dešavanjima u Bosanskom kraljevstvu uoči njegovog sloma, tako da je svaka vijest u djelima autora tog vremena dragocjena i vrijedna analize, posebno ukoliko se ponavlja više puta. Tri rukopisa u kojima se direktno spominje nasilna Tomaševa smrt potječu iz vremena njegovih savremenika. U svom životnom djelu *Tarih-i Abu'l Fath*, posvećenom osvajanjima Mehmeda II, Tursun Bey u 16. poglavlju piše o osvajanju Bosne.² U samom uvodu ovog poglavlja autor opisuje Bosnu kao zemlju bogatu zlatom i srebrom u kojoj je vladao kralj koji je ženidbom sa despotovom kćerkom usporavao osmanska osvajanja na ovom prostoru. Usto, prilaže informaciju da je riječ o kralju koji je bosanski tron zauzeo nakon što je ubio svoga oca.³

Topolivac Jörg iz Nürnberga, jednog od centara proizvodnje vatrenog oružja, 1456. godine došao je u Bosnu kako bi služio Stjepanu Vukčiću Kosači. Prilikom pobune hercegogovog sina Vladislava Jörg je 1460. godine pao u zarobljeništvo Turcima i u službi Mehmeda II proveo je 20 godina prije nego što je pobjegao u Veneciju.⁴

¹ Бирковић 1964а, 323. Interes za ovaj događaj je porastao prilikom obilježavanja 550. godišnjice pada Bosanskog kraljevstva pod osmansku upravu, kada su u kratkom vremenskom razdoblju objavljena tri srodna zbornika radova: *Stjepan Tomašević (1461-1463) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva* (ur. Ante Birin), Sarajevo, 2013; *Osmansko osvajanje Bosanske kraljevine*, (ur. Sedad Bešlija), Sarajevo, 2014; *Пад Босанског краљевства 1463. године*, (ур. Срђан Рудић, Дубравко Ловреновић, Павле Драгичевић), Београд – Сарајево – Бања Лука, 2015.

² Tursun Beg 1978, 50-52. Tursun Bey je jedan od najznačajnijih srednjovjekovnih hroničara. Bio je biograf i pratilac Mehmeda II u brojnim njegovim pohodima. Zabilježeno je da je stekao izuzetno obrazovanje za tadašnje prilike, a kao spahija sa timarom pripadao je vojničkoj klasi. Елезовић 1932, 90-91; Korić 2005, 143.

³ Tursun Beg 1978, 50. U osvrtu na ovaj događaj Gliša Elezović navodi mogućnost da je do greške došlo prilikom prepisivanja, pa da je ustvari umjesto ubica majke stavljeno ubica oca. Елезовић 1932, 112, napomena I; Korić 2005, 144.

⁴ U domaćoj historiografiji na kazivanje topolivca Jörga u vezi sa ovim događajem prvi je upozorio Sima Ćirković. Бирковић 1964а, 323. Opširnije o ličnosti topolivca Jörga vidjeti kod: Džambo 2000, 239-258.

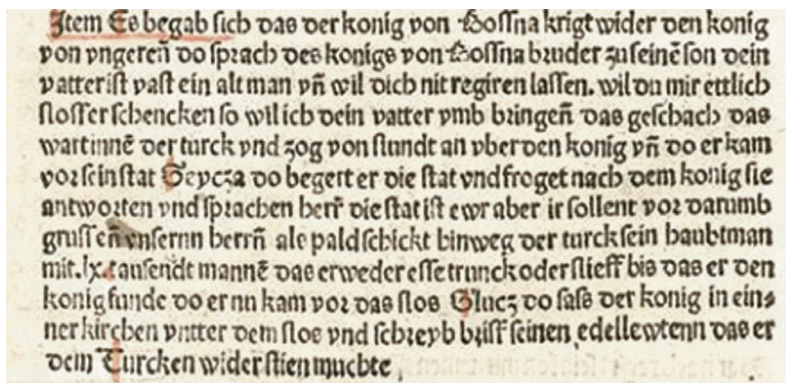
Iza Jörga je ostalo djelo *Geschicht von der Turckey*.⁵ Novosti koje do njega dolaze, a vežu se za Bosnu u periodu nakon 1460. godine, uglavnom su slične kao i kod Tur-suna Beya. Prema vijestima kojima je raspolagao Jörg, bosanski kralj je bio u ratu sa ugarskim kraljem dok se u Bosni spremala zavjera protiv njega. Naime, brat bosanskog kralja nagovorio je kraljevog sina da mu preda nekoliko tvrđava, a da će ovaj zauzvrat ubiti njegovog oca i omogućiti mu preuzimanje krunice. Prema saznanjima topolivca iz Nürnberga, to se u konačnici desilo i razljutilo je Turke koji su odmah krenuli protiv novog bosanskog kralja.⁶

Slika 1. Naslovnica prvog izdanja Jörgovog djela “Geschicht von der Turckey”

⁵ Prilikom izrade rada korišteno je digitalizirano izdanje iz Bayerische StaatsBibliothek (<https://bild-suche.digitale-sammlungen.de>). Prvo izdanje Jörgove turske historije objavljeno je u Memmingenu početkom devete decenije petnaestog stoljeća kod izdavača Albrechta Kunnea, a ubrzo nakon toga su uslijedila još dva izdanja. Prinzing 2009, 60.

⁶ Jörg von Nürnberg 1482/1483, Fol 3v.

Slika 2. Faksimil djela sa informacijama o Tomaševoju smrti iz *Geschicht von der Turkey* (Fol. 3v)⁷

Italijanski franjevac Jakov Markijski, istaknuti borac protiv hereze, bio je vikar bosanskih franjevaca u periodu od 1435. do 1438. godine.⁸ Boraveći u Bosni, veoma dobro se upoznao sa unutrašnjim prilikama, a i nakon njegovog odlaska zanimao se za dešavanja u Kraljevstvu, iako i nije baštiniio baš najbolje odnose sa bosanskim kraljevima. Ujedno, Jakov Markijski je treći savremenik u čijem opusu je Stjepan Tomašević prikazan kao vladar koji je bosansku krunu preuzeo ocebustvom.⁹

Nakon što su predstavljena tri izvora u kojima je Stjepan Tomašević prikazan kao ubica svoga oca, kralja Stjepana Tomaša, potrebno je postaviti pitanje da li postoje skriveni motivi kod ranije spomenutih autora da prenesu ovakvu interpretaciju

⁷ Transkripcija teksta: "Item Es begab sich das der konig von Bossna krigt wider den konig von vngeren do sprach des konigs von Bossna bruder zu seine son dein vatter ist vast ein alt man vn wil dich nit regiren lassen. Will du mir ettlich slosser schencken so wil ich den vatter vmb brinen das geschach das wartinne der turck vnd zog von stundt an vber den konig vn do er kam vor sein stat Seycza do begert er die stat vnd froget nach dem konig sie antworten vnd sprachen herr die stat ist ewr aber ir sollent vor darumb grussen vnsern herrn als pald schickt hinweg der turckt sein hauptman mit. LX. Tausendt manne das erweder esse trunck oder slieff bis das er den konig funde do er nu kam vor das slos Glucz do sass der konig in einner kirchen vnnter dem slos vnd schreyb briff seinen edellewtenn das er dem Turcken wider stien muchte." Transkripcija Jörgovog teksta o Bosni sa prijevodom dostupna i kod: Džambo 2000, 239-258.

⁸ O životu i djelima Jakova Markijskog vidjeti: Lasić 1974; Pandžić 2005, 154-166; Čošković 2005, 265-266; *Jakov Markijski i njegovo djelovanje u Bosni* (ur. Milenko Krešić), Zbornik radova sa Međunarodnog simpozija o sv. Jakovu Markijskom u Deževicama, Sarajevo – Deževica, 2016.

⁹ "Bosnenses et Morlacchi, qui non sunt christiani neque sarraceni, interficiunt parvulos filios. Et dum ibi praedicabam, populus associavit me. Et venit unus et dixit mihi: 'Absolve me, qui a hac nocte uxor mea peperit filium, et proiecimus eum in flumine, quia non poteramus eum nutrire'. Ego dixi: 'Vade, crudeli or bestia!' - Item, coram me pater et mater viderunt duas filias parvulas pro duobus ducatis. - Item, filius regis Bosnae cum fratre carnali regis, interfecerunt eum, ut esset ipse filius rex. Et isti effecti sunt Turchi. Et multi Albanenses et Hungari negantes fidem effecti sunt Turchi." Lasić 1974, 251.

dogadaja. Priča koju donosi Tursun Bey savršeno se uklapala u kontekst koji je odgovarao Turcima, jer ukloniti takvog čovjeka sa vlasti ne predstavlja nikakav grijeh. Osim što je nevjernik koji odbija primiti islamsku religiju i plaćati porez, on je u isto vrijeme odgovoran za smrt svoga oca. Sličnu postavku pronalazimo i kod topolivca Jörga, što je najvjerojatnije posljedica njegovog boravka u Osmanskom carstvu. Ono što je jasno vidljivo jeste pokušaj neke vrste demonizacije Stjepana Tomaševića kako bi se pronašlo dodatno opravdanje kojim se vodio sultan prilikom donošenja odluke da pokori Bosansko kraljevstvo, pa je tako taj segment primjetan i kod drugih osmanskih autora tog vremena koji ne problematiziraju pitanje Tomaševe smrti.¹⁰ Prikaz Stjepana Tomaševića kao ubice svoga oca daje dodatno opravdanje osvajaču da je ono što je učinio bilo ispravno, ali sa druge strane otvara opravdane sumnje u istinitost ove priče za koju se može pretpostaviti da je nastala upravo u osmanskim krugovima. Ovako negativan prikaz ličnosti Stjepana Tomaševića nije odgovarao samo osmanskoj strani nego i evropskoj prilikom kampanje u kojoj se pokušala obrazložiti pasivnost "kršćanskih saveznika" tokom osmanskih akcija na ovim prostorima. Zato ne treba čuditi pojavljivanje ove vijesti u rukopisu Jakova Markijskog, posebno ukoliko se zna da su posljednji bosanski kralj i njegova djelatnost ovom redovniku iz Montepandonea predstavljali trn u oku.

Ovdje je potrebno ukazati i na još jednu formulaciju koju pronalazimo u djelu Antonija Bonfinija, italijanskog humaniste, historičara i savremenika posljednjih bosanskih kraljeva. Biograf ugarskog kralja Matijaša Korvina ne spominje direktno ubistvo Stjepana Tomaša, ali prilikom njegovog osvrta na pad Bosne on za posljednjeg kralja Stjepana Tomaševića navodi da je Kraljevstvo, koje je na perfidan način preoteo od svoga oca, izgubio zajedno sa svojim životom.¹¹ Iako Bonfini ne iznosi precizne informacije poput ranije spomenutih savremenika, podaci kojima on raspolaže i koje uvrštava u tekst su sasvim sigurno rezultat priča o Tomaševoj nasilnoj smrti koja je prouzrokovana djelovanjem njegovog sina.

Na osnovu predstavljenih primjera jasno se primjećuje da priča o ubistvu Stjepana Tomaša nije proizvod autora koji su o tome pisali u kasnijim stoljećima, nego je ona nastala iz pera savremenika ovih događaja. Kasniji autori, prije svega hroničari, u 16. i 17. stoljeću ponavljali su raniju historiografsku produkciju, s time da je došlo do dodavanja pojedinih elemenata od kojih su mnogi iz naučnog aspekta teško održivi.

¹⁰ Ašikpašazade u svome djelu ne daje Stjepanu Tomaševiću kvalifikacije kao Tursun Bey i topolivac Jörg, ali i kod njega je primjetna potreba da opravda djelatnost svoga vladara, pa tako navodi da je uzrok osmanske akcije u Bosni bio sultanov gnjev zbog odbijanja plaćanja poreza i neljudski odnos prema sultanovom poslaniku na bosanskom dvoru. Елезовић 1932, 80.

¹¹ "regnum quod a patre suo dolo surripuit cum uita simul amisit." Bonfinii 1568, 560.

Hronike iz druge polovine šesnaestog i početka sedamnaestog stoljeća

Svoj najveći zaplet priča o Tomaševom ubistvu dobila je u djelima hroničara koji su živjeli i djelovali u drugoj polovini 16. i prvoj polovini 17. stoljeća. Upravo tada su skrojene potpunije priče o događaju koji se desio više od stotinu godina ranije. Njihovo interesiranje za ovaj detalj bosanske historije bilo je mnogo veće nego u stoljeću kraljeve smrti.¹²

U zagrebačkom časopisu *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 1868. godine Ivan Kukuljević Sakcinski je na latinskom jeziku priredio *Chronicon breve Regni Croatiae Joannisa Tomasicha Minoritaea* ili u Kukuljevićevom prijevodu *Kratak ljetopis hrvatski* Ivana Tomašića malobraćanina.¹³ Hronika ovog franjevca – koja otpočinje sa drugom polovinom 11. stoljeća, a završava sa 1561. godinom – sadrži i informaciju vezanu za 1461. godinu. Ono što svakako zaokuplja pažnju na samom početku Tomašićevog pisanja jeste podatak o datumu smrti bosanskog kralja, negdje na izvoru rijeke Une, gdje on navodi *Anno Domini 1461 die decima Julii*. Nije poznato kako je Tomašić došao do ovog detalja, ali izvorna građa ne navodi tačno vrijeme smrti Stjepana Tomaša. Prema Tomašićevom tekstu, kralj Tomaš je u mjestu *Orichouica* imao rodicu Margaretu, koja je bila uznemiravana od Hrvata i knezova Kurjakovića i uslijed takve situacije Margareta se za pomoć obratila bosanskom kralju.¹⁴ Mjesto *Orichouica*, prema ovakvom opisu, trebamo tražiti negdje u gornjem toku rijeke Une,¹⁵ a porodičnu vezu spomenute Margarete sa bosanskim kraljem je teško identificirati. Neovisno od istinitosti Tomašićeve priče, bračne veze bosanske kraljevske porodice sa hrvatskim

¹² Već krajem 15. stoljeća anonimni autor dubrovačke hronike spominje da je kralj Tomaš ubijen u Blagaju po dolasku Turaka 1463. godine: “Fu presa tutta Bosna, et sue forteze, per gran Turco Mehmed Celebia; et Re Toma de Bosna fu amazato sotto Blagai con molti suoi de hoste.” Iako autor pogrešno imenuje bosanskog kralja Stjepana Tomaševića imenom njegovog oca, primjetna je sličnost naziva Blagaj sa Bjelajem, koji se često spominje kao mjesto na kojem je skončao kralj Stjepan Tomaš. *Annales Ragusini Anonymi* 1883, 64; Janeković Römer 2013, 59.

¹³ Tomasich 1868, 1-34.

¹⁴ “Anno Domini 1461 die decima Julii, interfectus est serenissimus rex Thomas Bosne sub castro Orichouica, in origine fluminis Baguncii seu unna in Croatia. Huius regus gra. Aperina (? Sic,) erat quedam domina nomine Margareta de Orichouica, que quidem multa a Coruatis et a Curgachovich erat molestata. Illa uero accessit ad regem bosnensem Thomas, petens auxilium ut de inimicis eam liberaret. Thomas rex congregavit ualidum exercitum, et filium et fratrem misit in Croatiam in adiutorium predictae domine. Venientes autem nil faciebant, sed omni die exercitum perdebant. Hec audiens rex Thomas, solus accessit Croatiam ad supradictum castrum; et cum uenisset, dixit fratri suo: “Nichil ad aliud uales nisi porcos pascere”, filio quoque dixit: “tibi emam aratrum et arabis”. Ambo talibus auditis egre ferunt et in nocte illa regem occiderunt, et sepultus est in Yajacha apud fratres minores, et eodem die eligitur Stephanus eius filius in regem. Audiens autem imperator Turcharum hec, frater predicti regis adoptiuus, indignatus est, et congregato exercito inuasit Bosnam, deuastando ciuitates et castella.” Tomasich 1868, 17.

¹⁵ Vjekoslav Klaić prilikom izučavanja topografije Ličko-krbavske županije u srednjem vijeku mjesto “*Orichouica*” ili Orihovića u njegovom prijevodu vidio je u blizini današnjeg Oraovca ili Boričevca (oba mjesta u blizini bosanske granice, a ne toliko daleko od izvora Une). Klaić 1904a, 142.

velikaškim rodovima zasigurno nisu bile rijetke, tako da ovaj podatak o vojnoj akciji ne moramo nužno odbaciti, posebno ukoliko znamo da se kralj Tomaš u to vrijeme često miješao u borbe feudalaca na prostoru Hrvatske, a da su poprilično aktivni na predjelu za koji Tomašić navodi da je pohodila bosanska vojska bili knezovi Kurjakovići. Jedanaest godina prije Tomaševe smrti njegov brat Radivoj se oženio Katarinom, kćerkom hrvatskog feudalca Nikole Veličkog, čija je majka nosila ime Margareta.¹⁶ Kada pogledamo geografsku kartu, u blizini Velike u Slavoniji, gdje su bili skoncentrirani posjedi Veličkih, vidimo da postoji mjesto koje se zove Orahovica, tako da bismo i tu mogli tražiti Tomašićevu *Orichouica*. Ipak, kako se u tekstu izričito spominje rijeka Una, a djelovanje knezova Kurjakovića više se vezuju za gornji tok ove rijeke, onda je relevantnije prihvatiti Klaićevu ubikaciju *Orichouice*.

Tomašić dalje pripovijeda da su bosansku vojsku predvodili kraljev sin i brat, ali da njihova akcija nije bila učinkovita. Zbog toga je Stjepan Tomaš došao na lice mjesta i uputio je poprilično uvredljive riječi svome bratu kojem je rekao da je sposoban samo da svinje napoji, a sinu je poručio da će mu kupiti plug da ore. Navodno je to bila kap koja je prelila čašu, te su kraljević i njegov stric ubili kralja iste noći na spavanju. Njegovo tijelo su prenijeli u Jajce gdje su ga sahranili, a krunu je preuzeo Stjepan Tomašević. Za nasilnu smrt svoga pobratima uskoro je čuo sultan (imperator) koji je spremio vojsku i krenuo u Bosnu gdje je uništio gradove i tvrđave.¹⁷

U Ljubljani 1578. godine je objavljena *Kronika vezda znovic spravljena kratka slovenskim jezikom po D. Antolu Pope Vrameca kanoniku zagrebečkom* hrvatskog ljetopisca i teologa Antuna Vrameca. Tek u drugom tekstu objavljenom na kajkavskom književnom jeziku autor je 1461. godinu obilježio kao godinu smrti bosanskog kralja Tomaša. Vramec piše "Thomas Kral Bozanszski vmorien be pod gradom Bela-iem, od brata i zina szuoiega. I ouo be perua pogibel Haruatzkomu Orzagu i drugim zemlam kezu okolu Heruatzke zemle."¹⁸ Upravo Bjelaj će biti označen kao mjesto stradanja pretposljednog bosanskog kralja u dosta širim konstrukcijama priče o njegovoj smrti koju su ponudili autori hronika nakon Antuna Vrameca.

Najpoznatije djelo koje se tiče prošlosti južnoslavenskih naroda objavljeno u 17. stoljeću, i to na njegovom samom početku (1601), jeste *Kraljevstvo Slavena* Mavra Orbinija.¹⁹ U ovoj historiji Slavena benediktinski opat i nije bio naklonjen Stjepanu Tomašu, pa za njega kaže da je bio lukav, prevrtljiv i nepostojan u svojim djelima.²⁰

¹⁶ Andrić 2013, 115.

¹⁷ Tomasich 1868, 17.

¹⁸ Vramec 1578, 48. O djelovanju Antuna Vrameca vidjeti: Novak 2010, 164-180.

¹⁹ Orbini 1601; U drugoj polovini dvadesetog stoljeća djelo je dva puta prevedeno na južnoslavenske jezike: Mavro Orbin, *Kraljevstvo Slovena* (prevod Zdravko Šundrica, urednici Franjo Barišić, Radovan Samardžić, Sima Ćirković), Beograd, 1968; Mauro Orbini, *Kraljevstvo Slavena* (prevod Snježana Husić, urednik Franjo Šanjek), Zagreb, 1999.

²⁰ Orbini 1601, 369; Orbini 1999, 430.

Orbinijev tekst i pored sličnosti sa Tomašićevim raspolaže novim raportima, bogatiji je za nekoliko učesnika i objašnjava proces zbratimljavanja Tomaša i osmanskog sultana. Orbini piše da je Mehmed II krišom došao u Bosnu kako bi uhodio i vidio bosanske tvrđave. Dok je bio u Jajcu, kralj Tomaš ga je prepoznao, zbratimio se s njime prema bosanskom običaju i pustio ga da ode. Upravo taj postupak zbližavanja sa sultanom je bosanskog kralja koštao života prema Orbinijevom tumačenju.²¹

Već u ovom dijelu Orbinijevog pripovijedanja prepoznaju se događaji koje je moguće odbaciti bez previše razmatranja, pa tako Mehmed II zasigurno nije, pored tolikih svojih podanika, sebi mogao dozvoliti luksuz da sam ide izvidati situaciju u Bosni. Borbe na drugim frontovima nakon osvajanja Despotovine su pokazatelj da ovaj dio priče Mavra Orbinija ne može naći čvrst historijski oslonac. Sve da je i nekim čudom bio pred Jajcem i ranije, u što ne treba vjerovati, mala je vjerovatnoća da bi ga neko prepoznao, a kamoli da bi se bosanski kralj zbratimio s njime i pustio ga da ode u trenutku u kojem je mnogo važnije bilo dobiti naklonost kršćanskog zapada za koju se Tomaš borio kroz čitavu svoju vladavinu.

Orbini u igru uključuje još jednog kralja, ovaj put ugarskog kralja Matijaša Korvina i spominje da je upravo njega ovakav razvoj situacije razljutio i ponukao ga da pošalje svoje ljude koji su trebali da nagovore kraljevog sina Stjepana, koji je bio častoljubiv, i brata Radivoja da ubiju vjerolomnog kralja. Nakon što su im obećali pomoć pri preuzimanju kraljevstva, oni su prihvatili prijedlog. Orbini piše da je Stjepan Tomaš u tom momentu vodio borbe za Bjelaj, ali je bio bolešljiv, što ga je prikovalo za krevet. Takvu situaciju su iskoristili njegov sin i brat te ga zadavali na spavanju. Iako se prvobitno mislilo da je kralj umro prirodnom smrću, jedan Radivojev sluga je ispričao istinu kraljici Katarini. Supruga Stjepana Tomaša u pomoć je pozvala osmanskog vladara, kako bi sebi obezbijedila vlast. Sultan zbog drugih obaveza nije mogao reagirati odmah, te je na Bosnu krenuo naknadno, opustošio je i odveo u zarobljeništvo veliki broj ljudi, a kraljica je tada uvidjela da je prevarena.²²

I ovaj dio Orbinijevog teksta prate mnoge kontradiktornosti. Ne posjedujemo informacije koje ukazuju da bi Stjepan Tomašević i Radivoj Ostojić radili Tomašu iza leđa, a posebno da bi ostvarili uzajamnu saradnju sa Matijašem Korvinom koji je nekoliko godina ranije upravo njih krivio za pad Smedereva u ruke Turaka.²³ Epizoda sa kraljicom Katarinom je također na klimavim nogama, ako se zna da je ona bila u korektnim odnosima sa Stjepanom Tomaševićem i da je bježala iz Bosne po dolasku osmanske vojske. Opravdano je postaviti pitanje zašto bi to radila ukoliko su Turci u Bosnu došli upravo na njen poziv, kako to tvrdi Mavro Orbini. Katarina

²¹ Orbini 1601, 370; Orbini 1999, 431. Zdenka Janeković Römer mišljenja je da je ovakva ocjena na tragu pisama pape Pija II gdje se spominje kraljevo priklanjanje Turcima. Janeković Römer 2013, 61.

²² Orbini 1601, 370-371; Orbini 1999, 431-432.

²³ Бирковић 1964а, 319.

vjerovatno ne bi zanemarila priču o ubistvu njenog muža, a još teže da bi kao uvjerenata katolkinja tražila pomoć nevjerničkog vladara. U Tomašićevoj i Orbinijevoj interpretaciji ovog događaja uviđaju se i neke sličnosti, pa je tako jednu od glavnih uloga u dešavanjima zauzela žena. Za razliku od Tomašićeve Margarete, Orbini piše o kraljici Katarini. U oba teksta bosanski kralj i osmanski sultan se spominju kao pobratimi, a i ubice su iste. Ono što bismo mogli navesti još kao sličnost njihovih priča jeste i mjesto radnje sukoba s Hrvatima: dok je to kod Tomašića najvjerovatnije Oraovac zapadno od Kulen-Vakufa, kod Orbinija je to Bjelaj u petrovačkom kraju istočno od Kulen-Vakufa. Treba znati da ova dva mjesta i nisu previše geografski udaljena, a oba su bila van granica bosanske države u srednjem vijeku.

U hronici objavljenog 1605. godine dubrovački hroničar i diplomata Jakov Lukarević, kao i njegovi prethodnici, nije bio blagonaklon prema kralju Tomašu stavljajući mu na pleća dio krivnje za pad Bosne. Autor ukratko opisuje ubistvo kralja Stjepana Tomaša od njegovog sina i brata u mjestu Bjelaj, uz podršku ugarskog kralja i to navodi kao jedan od razloga sultanove akcije na Bosnu.²⁴ Čuveni falsifikator bosanskih povelja iz srednjeg vijeka Šibenčanin Ivan Tomko Mrnavić donosi priču sličnu Orbinijevoj i Lukarevićevoj, čak ne treba isključiti ni da je ovoj dvojici potonjih upravo ovaj benediktinski opat poslužio kao i izvor, jer su njihova djela štampana ubrzo nakon Orbinijevih.²⁵ Prema Mrnavićevim informacijama, osmanski sultan je, obučen kao prosjak, došao u Sutjesku u izvidnicu, ali ga je primijetio jedan kraljev velikaš, te ga privede. Kralj Tomaš, umjesto da sultana pogubi, odlučio je darovati ga skupim poklonima i slobodom. Takva kraljeva reakcija naljutila je njegovog sina, koji je u dogovoru sa kraljevim bratom u mjestu Bjelaj pogubio kralja dajući obavijest da je umro prirodnom smrću. Prema ovoj verziji, kralj je ukopan u Sutjesci.²⁶ Mrnavićeva interpretacija je isto koncipirana kao Orbinijeva, pa je samim tim teško održiva, jer spominjati pobratimstvo kralja Stjepana Tomaša sa Mehmedom II je poprilično neosnovano iz ranije navedenih razloga. Kod nastavljača Rastićeve hronike nakon 1451. godine Ivana Marinova Gundulića vidljiva je slična formulacija onoj Bonfinijevoj. On se dotiče ovih dešavanja kroz prizmu osmanskog osvajanja Bosne i kraj Bosanskog kraljevstva posmatra kao kaznu koju je Stjepan Tomašević platio životom, jer je obmanom oca preuzeo bosansku krunu.²⁷

Nakon pisanja Tomašića i Orbinija hroničari i ljetopisci u 18. stoljeću prihvatili su njihovu elaboraciju o nasilnoj smrti bosanskog kralja, s time što su se više oslanjali na

²⁴ Lvcari 1605, 107. Pogledati: Mažuranić 1924, 121-153.

²⁵ O Ivanu Tomku Mrnaviću i njegovim falsifikatorskim poduhvatima vidjeti: Anđelić 1971, 347-360.

²⁶ Marnavich 1906, 297.

²⁷ Gundulae 1893, 363. O navedenim dubrovačkim hronikama i ljetopisima te njihovom sadržaju: Nodilo 1883, 92-128; Truhelka 1910, 1-24; Ковачевић 1964, 205-220; Janeković Römer 2013, 47-67.

podatke koje je interpretirao Mavro Orbini nego Ivan Tomašić. Ova dva autora su od jednog događaja ispleli nešto opširniju sagu u koju su uključili širok krug ličnosti. Ovakve interpretacije su imale izuzetno jak utjecaj na franjevačke hronike od kraja 17. stoljeća pa sve do uspona kritičke historiografije. Razlog tome može se tražiti u činjenici da su takve hronike često bile jedini izvor koji je bosanskim franjevcima bio na raspolaganju, ali i u težnji da se događaji s kraja postojanja srednjovjekovne bosanske države postave u odgovarajući religijski kontekst. Nesloga, nevjerništvo i biranje pogrešnih saveznika od Bosanaca su obično u rukopisima ranije navedenih hroničara prikazivani kao glavni razlozi pada Bosne pod osmansku vlast. Gotovo redovno se zanemarivala snaga i cilj neprijateljske vojske, te značaj Bosne na njihovom ekspanzionističkom putu, sa jedne strane, i slaba reakcija evropskih saveznika, sa druge strane, kao faktori koji su imali presudan utjecaj na sudbinu Bosne u kasno proljeće 1463. godine.

Tomaševa smrt u hronikama bosanskih franjevaca do pojave kritičke historiografije

Problem franjevačkih hroničara koji su pisali o historiji srednjovjekovne Bosne od početka 18. stoljeća pa sve do druge polovine 19. stoljeća bio je nedostatak odgovarajućih historijskih izvora i literature.²⁸ Iz ljetopisa sutješkog samostana saznajemo da su i franjevci, koji su se hvatali u koštac sa temama iz historije Bosne, bili svjesni nedostataka svojih rukopisa, pa je tako Bono Benić u uvodu svoga ljetopisa zapisao: "Dragi prijatelju! U ovom mome malom djelu nećeš naći ništa posebno novog."²⁹ Ono što je također potrebno uzeti u razmatranje jeste činjenica da su ovi redovnici katoličke crkve pisali u duhu vremena prije pojave kritičke historiografije, pa su određene događaje, ne znajući drugačije, objašnjavali sa stajališta religije.

Glavni izvori informacija o srednjovjekovnoj Bosni kojima su se bosanski franjevci služili bila su djela *Kronika aliti spomen vsega svijeta vikov* (1696) i *Bosna captiva, sive Regnum et interitus Stephani ultimi Bossnae regis* (1712) baruna Pavla Rittera Vitezovića. Ovaj Senjanin piše da se bosanski kralj Tomaš potajno sprijateljio i pobratimio sa sultanom, kojeg je primio na svoj dvor u Jajcu. To je bio razlog zbog kojeg su ga na nagovor kralja Matijaša pod Bjelajem umorili njegov sin Stefan i brat Radivoj.³⁰ Na nekritičke zaključke Rittera Vitezovića djelovale su informacije

²⁸ Filipović 2008, 126.

²⁹ Benić 2003, 33.

³⁰ Ritter Vitezović 1696, 124-125. Službu provincijala Franjevačke provincije Bosne Srebrene u periodu od 1681. do 1684. godine obavljao je fra Andrija Šipračić iz Dubočca, koji je 1684. godine započeo pisati svoj ljetopis, u kojem za godinu 1461. navodi: "Kralja plemenitog i dobroga Tomaša zadaviše sin Stjepan i Brat Radivoj u Bjelaju, vele po navratu kralja Budimskoga, i bi pokopan u Sutisci u Manastiru Svetoga Ivana Krstitelja fratara manje Bratja, ali bivši Manastir i Crkva i dva puta do zemlje oborena, neznase grob, premdase govori da je pod starom privilegijom, njezdgi kod vrata i to je bila ruina Bosne." Anđelić 1973, 207.

iz njegovih izvora, a prema napisanom da se uočiti da je riječ o ranije spomenutom djelu Mavra Orbinija *Kraljevstvo Slavena*, dok Ritterova hronika predstavlja kompilaciju ranije spomenute kajkavske hronike Antuna Vrameca, tako da su Vramec i Orbini imali izuzetno značajan utjecaj u razvoju franjevačke historiografije u Bosni, a u cjelokupnom procesu posrednička djelatnost se može pripisati upravo Pavlu Ritteru Vitezoviću.

Već ranije je nauka utvrdila da je Nikola Lašvanin, bosanski franjevac iz prve polovine 18. stoljeća, svoj *Ljetopis* kreirao doslovno prepisujući djela Pavla Rittera Vitezovića,³¹ pa od toga ne odskaču ni informacije vezane za 1461. godinu gdje Nikola Lašvanin prenosi podatke iz Ritterove *Kronike*.³² U njegovom *Ljetopisu* pronalazimo i podudaranje sa Mrnavićevim tekstom, gdje se kao mjesto pokopa pretposljednog bosanskog kralja spominje Sutjeska.³³ Za ovu temu Lašvaninov rukopis je značajan, jer donosi i tekst falsificirane povelje Luke Vladimirića.³⁴ Riječ je ustvari o darovnici bosanskog kralja Stjepana Tomaševića u kojoj daruje svoga strica Radivoja Ostojića velikim brojem posjeda. Ovaj dokument, sa jedne strane, Luki Vladimiriću je pomagao u dokazivanju plemićkog porijekla preko fiktivnog pretka Radivoja Vladimirića, a sa druge strane, nedovoljno kritički nastrojenom Lašvaninu je poslužio kao dodatni argument zbog kojeg je usvojio ili, bolje rečeno, prepisao zabilješke Pavla Rittera Vitezovića o ubistvu kralja Tomaša.

U istom vremenu pri sutješkom samostanu je djelovao provincijal Bosne Srebrenne Bono Beniće. Slično Lašvaninu i on je pisao pod utjecajem Rittera Vitezovića, pa je, recimo, i u uvodu svoga djela uvrstio raspravu *Bosna captiva*. Njegov opis 1461. godine je stao u jednu rečenicu, koja se ni po čemu ne razlikuje od onoga što se susreće u rukopisima Rittera Vitezovića i Lašvanina.³⁵

Filipa Lastrića, savremenika Nikole Lašvanina i Bone Beniće, s pravom se može smatrati prvim ozbiljnijim "historičarom" među franjevcima. Zbog svoje britkosti i sklonosti prema kritici izvora u djelu *Epitome vetustatum Provinciae Bosniensis: seu brevissimum compendium historico-chronologicum congesta* on se umnogome razlikuje od dvojice ranije spomenutih kolega. Iako je utabao staze Ivanu Franji Jukiću i Antunu Kneževiću, koji su historijskoj nauci u 19. stoljeću pristupili mnogo ozbiljnije i savremenije, Filip Lastrić nije bio precizan u onom dijelu u kojem piše o smrti Stjepana Tomaša. Naime, njegov opis prati pogrešna datacija ovog događaja i on za godinu

³¹ Opširnije kod: Filipović 2008, 129-130.

³² Uporediti: Lašvanin 2003, 133; Ritter Vitezović 1696, 124-125.

³³ Uporediti: Lašvanin 2003, 133; Marnavich 1906, 297.

³⁴ Lašvanin 2003, 262-266.

³⁵ Beniće 2003, 39. Uz mišljenje većine franjevaca koji su djelovali na ovim prostorima u 18. stoljeću da je za smrt kralja Stjepana Tomaša odgovoran njegov sin pristaje i franjevac Ivan Kopijarević u svom ljetopisu. Drljić 1955, 146-150.

kraljeve smrti stavlja 1460. Opis samih dešavanja se ne razlikuje previše od njegovih prethodnika, s tim da Lastrić počinje napomenom da se među mnogim pohvalnim djelima Tomašu potkralo jedno odurno, koje naziva zločinom. Ono na što treba obratiti pažnju jeste kritika Stjepana Tomaševića u rukopisu Filipa Lastrića, pa ga tako Lastrić predstavlja kao bezbožnog oceubicu, kojeg je brzo stigla kazna njegovog grijeha, “a cijelom kraljevstvu propast i ropstvo, pod kojim stenjemo do dana današnjeg”.³⁶ Posljednja rečenica Lastrićevog opisa predstavlja klasičnu moralno-vjersku poruku karakterističnu za franjevačku historiografiju tog vremena, gdje se osuđuje kraljevo stajalište da odbije plaćati danak osmanskome sultanu: “Neka se uče drugi da ne preziru zadanu riječ, makar bila dana i nevjerniku.”³⁷

Italijanski isusovac Daniele Farlati je zajedno sa Giovannijem Coletijem bio nastavljatelj *Illyricum sacrum*. Farlati je u četvrtoj knjizi crkvene historije Balkana prezentirao vijesti koje su uglavnom podudarne Lastrićevim, pa i on spominje spornu 1460. godinu kao vrijeme dolaska Stjepana Tomaševića na bosanski prijestol.³⁸ Ova dva rukopisa se nalaze u korelaciji iz jednostavnog razloga. Filip Lastrić je bio blizak saradnik Daniela Farlatija u pisanju njegovog djela i Farlati upravo njemu duguje zahvalnost za podatke koje je dobio o historiji bosanske biskupije i Bosne općenito,³⁹ tako da je Lastrić dio svojih informacija ugradio u *Illyricum sacrum*, odnosno njegov četvrti svezak izdat u Veneciji 1769. godine, da bi se na isti rukopis pozivao i u svome djelu objavljenom u Ankoni sedam godina kasnije.⁴⁰

Ivan Franjo Jukić je 1851. godine pod pseudonimom Slavoljub Bošnjak objavio *Zemljopis i povijestnicu Bosne* i posvetio je svome pobratimu po ideji Ljudevitu Gaju. On je ujedno i posljednji poznati hroničar koji bezrezervno prihvata priču o ubistvu Stjepana Tomaša nošen motivom grijeha i kazne, kao razloga nestanka Bosanskog kraljevstva. U Orbinijevoj razradi on primijeti i određene nelogičnosti, pa tako bilježi: “Da su ga sin

³⁶ Lastrić 2003, 160.

³⁷ Lastrić 2003, 160. “Discant alli fidem, licet infideli datam, non temnere.” Philippo ab Occhievja 1776, 107.

³⁸ Farlato 1769, 73. Tačno stotinu godina poslije Farlatija pogrešna datacija ovog događaja prisutna je i u djelu Valentina Laga. Lago 1869, 287. Ista greška se potkrala Ljudevitu Talociju koji za datum smrti Stjepana Tomaša uzima 10. juli 1460. godine i pritom izražava sumnju prema tvrdnji da ga je ubio sin. Thallóczy 1915, 69.

³⁹ Zirdum 1982, 13-135.

⁴⁰ Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće nastao je niz hronika i historija naših područja, što je produkt vremena u kojem je potegnuto pitanje “historijskog prava na Bosnu”. U nekima od tih hronika zabilježene su i priče o sumnjivoj smrti kralja Tomaša. Izdvajamo: Kaprinai 1771, 104-105; Schimek 's 1787, 135-136; Rajić 1793, 202; Gebhardi 1805, 454-455. U tri posljednje navedene hronike spominje se aktivnost hrvatskog bana Vukmana u ovim dešavanjima. Ovu ličnost navodili su u svojim djelima Nikola Lašvanin i Antun Knežević, koji je izrazio sumnju u njegovo postojanje. Kod Lašvanina, Šimeka i Gebhardia stoji da je kralj sahranjen u Sutjesci u crkvi sv. Ivana, što i Knežević prihvata. Lašvanin 2003, 236-237; Knežević 2009, 294-295.

i brat udavili, to je istina, ali o uhođenju Mehmedovu i Matiaševu nagovaranju, bistro stvar razmatrajući, imamo sumnjati prvo, što osim Dubrovčana drugi pisaoci od onog vremena o tom ništa nespominju.”⁴¹ Za razliku od njegovog oca, kralj Stjepan Tomašević se nalazi u Jukićevoj nemilosti pa ga ovaj naziva pohlepnim za vladanjem, ubicom svoga oca, krivcem za pad pod osmanski jaram i u romantičarskom maniru pokušava pojasniti uzroke bosanske kataklizme: “Oh! moj nesretni kralju, zar neznaš: da je turska vjera ko na vodi piana! Al griesi su te sapeli: Bilaj ti polje tamo za tobom samo 10 sati leži, tude jadan pamet tvoja čami i gleda mračnu sienu tvog otca, kog si nemilostno zadavio.”⁴² Već je Jukić određenim opaskama započeo sa odmotavanjem višestoljetnog klupka koje se stvorilo oko jednog historijskog događaja, a razvojem historičarskog zanata dotadašnji kurs će u narednim decenijama biti značajno promijenjen.

Kritička historiografija i pitanje smrti bosanskog kralja

U pretposljednjoj deceniji 19. stoljeća nastala su dva kapitalna djela koja su saznanja o srednjovjekovnim dešavanjima u Bosni podigla na jedan viši nivo i otvorila nove vidike sagledavanja odnosa između posljednje dvojice bosanskih kraljeva. Vjekoslav Klaić⁴³ u svojoj *Poviesti Bosne do propasti kraljevstva* prihvata Tomašićev datum kao vrijeme smrti Stjepana Tomaša i usto prilaže tumačenje ovog hrvatskog hroničara uz zaključak da je Tomaš život izgubio u toku borbe sa Pavlom Sperančićem.⁴⁴ Sumnju u Tomašićeve navode Klaić je jasno iskazao početkom 20. stoljeća kada je u svojoj *Povijesti Hrvata* oslobodio Stjepana Tomaševića krivnje za ubistvo svoga oca uz pogrešnu argumentaciju, “jer da je Stjepan poginuo od svog sina i strica, jamačno bi to javili i suvremenici”.⁴⁵ Očigledno je Tomašićev rukopis bio najstariji u koji je Klaić imao uvid, mada nije poznato iz kojeg je razloga zanemario pisanja drugih hroničara koji su djelovali u vremenu poslije Tomašića, prilikom tumačenja ovih dešavanja.

⁴¹ Bošnjak (Jukić) 1851, 121.

⁴² Bošnjak 1851, 128.

⁴³ O životu i naučnom doprinosu Vjekoslava Klaića vidjeti: *Vjekoslav Klaić, život i djelo: zbornik radova sa Znanstvenog skupa o životu i djelu Vjekoslava Klaića u povodu 150. obljetnice rođenja i 70. obljetnice smrti održanog u Slavonskom Brodu i Garčinu 6. i 7. studenoga 1998.* (ur. Dragan Milanović), Zagreb, 2000.

⁴⁴ Klaić 1882, 320.

⁴⁵ Klaić 1904b, 34. János Asbóth pod utjecajem ranije objavljenog djela V. Klaića piše da je kralj Tomaš smrt pronašao u borbama protiv Pavla Sperančića uz napomenu da postoji zapis hrvatskih hroničara o ubistvu kralja Tomaša. Asbóth 1888, 85. Safvet-beg Bašagić upoznat je sa različitim pričama koje su kolale u vezi sa načinom smrti kralja Tomaša, ali u konačnici priklanja se mišljenju da je Stjepan Tomaš ubijen. Bašagić-Redžepašić 1900, 13-15. Milan Prelog, kao i Vjekoslav Klaić, smatra da bi slučaj nasilne smrti bosanskoga kralja zabilježili savremenici. Prelog 1910, 70. Za priču o ubistvu kralja Tomaša u svom kratkom osvrtu Ćiro Truhelka kaže da je romantičarska i da je nastala pod utjecajem bujne pjesničke narodne fantazije. Truhelka 1910, 2.

Djelo bosanskog franjevca Antuna Kneževića *Kratka povjest kralja bosanskih* nikada nije doživjelo potpunu afirmaciju poput Klaićevih sinteza o historiji srednjovjekovne Bosne.⁴⁶ Bez obzira na tu činjenicu, Kneževićev opis posljednjih događanja u Tomaševom životu je izuzetno iscrpan i zaslužuje pažnju istraživača koji se bave ovim periodom. Knežević postavlja pitanje kakvom je smrću umro Stjepan Tomaš 1461. godine, a zatim krivnju za priču o ubistvu kralja Tomaša od njegovog sina prebacuje Mađarima, spominjući da je njihov cilj bio ocrnjeti što više Bosnu i njenog posljednjeg kralja.⁴⁷ On kritički sagledava ranije tekstove i mišljenja je da se sultan nikada ne bi upustio u avanturu da lično dođe i uviđa situaciju u Bosni, da Matijaš nije bio u prilici da obeća bosansku krunu bilo kome, a kamoli da bi to obećao Tomaševiću s kojim je bio u većem neprijateljstvu negoli s njegovim ocem, te da bi vjerovatno neko prepoznao tragove nasilne smrti na Tomaševom tijelu. Odnos Stjepana Tomaševića i kraljice Katarine je još jedan od razloga zbog čega u zaključnom razmatranju Antun Knežević veli: “Odkud mislimo, oslonjajući se na pučko pridavanje, i neprestrane povjestničare, da je kralj umro od naravne smrti na Bielompolju niže Sutjeske, a odtale lahko prinešen, i pokopan s najvišom svetčanošću.”⁴⁸ Kneževićev sud o ovom događaju predstavlja poprilično dobar kritički osvrt kojim je razbijena slika koju je nje govala franjevačka hroničarska tradicija u vremenima prije pojave rukopisa ovog redovnika iz Varcara.

Kako je vrijeme prolazilo, ozbiljniji autoriteti u historijskoj nauci počeli su u potpunosti da odbacuju priču koja je samo jedno stoljeće ranije bila dominantna. Pred sami Drugi svjetski rat u Beogradu je objavljena *Хисторија Босне* autora Vladimira Ćorovića.⁴⁹ Iako je Ćorović pisao pod utjecajem srpske političke ideje tog vremena, on donosi izuzetno bitne informacije vezane za događaj koji je ovdje u fokusu, nastale kao rezultat njegove istraživačke djelatnosti u dubrovačkom arhivu. On navodi da je 8. juna u Dubrovniku donijeta odluka da se izađe ususret bosanskom kralju Stjepanu Tomašu i da mu se na njegovu molbu pošalje traženi ljekar.⁵⁰ To je za Ćorovića bio dovoljan razlog da odbaci priču o nasilnoj smrti bosanskog kralja. Za vrijeme Tomaševе smrti Ćorović uzima sredinu jula na osnovu

⁴⁶ Djelo *Kratka povjest kralja bosanskih* prvi put je štampano u Dubrovniku 1884. godine. Interesiranje za naučnu djelatnost Antuna Kneževića je poraslo nakon održanog simpozija povodom obilježavanja 100. godina od smrti ovog bosanskog franjevca u Jajcu 1989. godine te objavljivanja zbornika radova dvije godine kasnije. *Zbornik radova sa simpozija u povodu 100. obljetnice smrti fra Antuna Kneževića održanog u Jajcu 20. i 21. X 1989.* (ur. Marijan Karaula), Zagreb – Sarajevo, 1991.

⁴⁷ Ovdje treba uzeti u obzir da je pri pisanju svoga djela Knežević bio poprilično kritičan prema mađarskoj historiografiji zamjerajući im pristranost prilikom bavljenja političkom historijom srednjovjekovne Bosne. Knežević 2009, 295.

⁴⁸ Knežević 2009, 296-297.

⁴⁹ O Vladimiru Ćoroviću vidjeti: Михаљчић 1997, 688-670.

⁵⁰ Ђоровић 1940, 540.

odluke Dubrovčana od 25. jula da pošalju poslanstvo u Bosnu *ad illustrissimum dominum Stephanum regem Bosne*.⁵¹ U napomenama se Ćorović osvrnuo i na pisanja hroničara hvaleći Kneževićev pristup ovoj temi.⁵² Kroz prizmu dokumenata iz arhiva u Dubrovniku Vladimir Ćorović je nadopunio Kneževićevo izlaganje i njihov pravac u istraživanju ove teme je dobio na jačini, odnosno postao je općeprihvaćen u historijskoj nauci.

Hrvatsko kulturno društvo Napredak je 1942. godine štampalo knjigu *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*. Vrijeme nastanka ove studije i njena unutrašnjost nisu oslobođeni tadašnje političke svakodnevnice, ali isto tako mnogi dijelovi ove knjige su itekako upotrebljivi.⁵³ Zadatak da prikaže vladavinu Stjepana Tomaša dobio je Marko Perojević.⁵⁴ Na mjestu gdje piše o njegovoj smrti Perojević prenosi Tomašićevu i Orbinijevu verziju, ali i Klaićev zaključak da je najvjerovatnije kralj poginuo u borbama sa Pavlom Špirančićem, jer da je bilo drugačije, savremenici vjerovatno ne bi ostali nijemi na takvo nešto.⁵⁵ Slično Klaiću, ni Perojević nije upoznat ni sa jednim od savremenika kralja Tomaša koji su zapisali ovaj događaj, ali sa druge strane, i Perojević spominje odluku Dubrovačke vlade od 8. juna ne navodeći odakle preuzima informaciju.⁵⁶

Sima Ćirković⁵⁷ preko Babingera saznaje za još jednog savremenika koji je pisao o smrti kralja Stjepana Tomaša, topolivca Jörga. Ćirković za vrijeme smrti uzima juni za razliku od Ćorovića i navodi da su okolnosti pod kojima je umro Tomaš savremenici-ma bile sumnjive, što je bio razlog plasiranja priče o nasilnoj smrti Stjepana Tomaša.⁵⁸ Međutim, Ćirković je također upoznat sa potražnjom ljekara iz Dubrovnika od bosanskog kralja neposredno pred njegovu smrt, što je, prema njemu, dovoljan razlog za opravdanu sumnju u vijesti o zavjeri protiv pretposljednog bosanskog kralja.⁵⁹

U pokušaju rješavanja zagonetne smrti bosanskog kralja Tomaša doprinos je dao i čuveni arheolog Pavao Anđelić. Prilikom obznanjivanja rezultata dugogodišnjih iskopavanja, koje je vršio na Bobovcu i Kraljevoj Sutjesci, locirao je moguću grobnicu kralja Stjepana Tomaša, kao posljednjeg koji je ukopan u porodičnu grobnicu Kotromanića na Bobovcu. U prezentiranom materijalu o grobnici koju je Anđelić doveo u vezu

⁵¹ Ђоровић 1940, 540.

⁵² Ђоровић 1940, 540-541, napomena 1.

⁵³ O nastanku ove knjige vidjeti: Išek 2011, 245-258.

⁵⁴ O Marku Perojeviću vidjeti: Šidak 1953, 149-152.

⁵⁵ Perojević 1998, 553-554. Prije Perojevića, po uzoru na Klaića, Vjenceslav Vlajić u svome doktoratu zaključuje da je kralj Stjepan Tomaš umro u toku borbe sa Pavlom Špirančićem. Vlajić 1926, 42.

⁵⁶ Perojević 1998, 554, napomena 203.

⁵⁷ O Simi Ćirkoviću: Максимовић 2011, 9-14.

⁵⁸ Ђирковић 1964b, 244.

⁵⁹ Ђирковић 1964a, 323.

sa pretposljednijim bosanskim kraljem ne pronalazimo nikakve informacije koje bi ukazale na njegovo ubistvo.⁶⁰ Osim osvrta na kraljevsku grobnicu na Bobovcu ovaj arheolog je istraživao i kameni sarkofag s natpisom u kripti crkve franjevačkog samostana u Sutjesci, gdje su se nalazile kosti za koje se držalo da su pripadale kralju Stjepanu Tomašu. Istraživanjem 1970. godine utvrđeno je da se u sarkofagu nalazi gomila manjih kostiju koje pripadaju različitim mlađim osobama, a ne kralju Tomašu.⁶¹

Od druge polovine 20. stoljeća pa sve do danas ova tema se provlačila kroz veliki broj radova u kojima su autori spominjali ovaj događaj i najčešće usto analizirali jednu od starijih verzija, mahom Orbinijevu.⁶² Posebna pažnja u okviru ovog historiografskog pregleda bit će usmjerena na još dva rada autora, Đure Tošića i Midhata Spahića. Tošić se ove teme dotakao u svome tekstu o kraljici Katarini gdje uz tumačenje izvorne građe izražava sumnju u Orbinijevu priču o Tomaševom ubistvu.⁶³ U ovom radu autor spominje i narodno predanje prema kojem je kraljica Katarina na poklon dobila mač od sultana Mehmeda sa ugraviranom posvetom.⁶⁴ O istom maču piše i Antun Knežević tvrdeći da je fra Martin Nedić čuo da je mač nađen u Posavini (selo Oštra Luka) za vrijeme Omer-paše i tom prilikom dat nekom starcu koji je sakupljao starine.⁶⁵ Vladimir Ćorović je u Glasniku Zemaljskog muzeja posvetio nekoliko redaka sablji kraljice Katarine, a za istu je saznao iz bilješki fra Bone Nedića. Prema predaji Bone Nedića, njegov stric Martin Nedić je molio Omer-pašu da otkupi sablju znajući koliko je ista vrijedna, ali Omer-paša je bio istrajan da sablju prenese u carski muzej u Istanbulu.⁶⁶ Nakon epizode sa Martinom Nedićem poklonu koji je Mehmed II navodno uputio

⁶⁰ Anđelić je mišljena da je Tomaševa grobnica bila srednja grobnica broj 2, gdje je prema antropologu Mikiću bio ukopan pokojnik starosti oko 50 godina sa jasno vidljivim tragovima deformirajuće spondilozе. Riječ je o čovjeku koji je za te prilike bio vanredno robustan. Anđelić za ovu grobnicu navodi: "Već je ukazano na mogući historijat ove grobnice, posebno na vjerovatnost da je ovdje (kao posljednji) bio pokopan kralj Stjepan Tomaš. Ovu pretpostavku potkrepljuje i činjenica da brojni fragmenti crvenkastog mramora, nađeni u ovoj grobnici, pripadaju nadgrobnoj ploči koja se po grbu može pripisati Stjepanu Tomašu." Anđelić 1973, 83.

⁶¹ Anđelić 1973, 206-207.

⁶² Tomaševu smrt letimično u okviru svojih radova, između ostalih, spominju: Mandić 1978, 322; Draganović 1978, 34; Šunjić 1996, 302; Тошић 2002, 39; Vukšić 2005, 301; Korić 2005, 144; Filipović 2008, 131; Brković 2010, 74; Janeković Römer 2013, 60-64. Ovaj događaj je doživio i svoje književne interpretacije na koje su ogroman utjecaj imali raniji hroničarski zapisi o sumnjivoj smrti kralja Stjepana Tomaša. O ovome vidjeti: Luković 1849; Bogović 1893; Marković 1900, 132-197; Pavešković 2002, 241-264; Kajan 2007, 83-91. Sam događaj je ostao prisutan i u narodnim usmenim predanjima u Bosni i Hercegovini, pa je tako, između ostaloga, zabilježeno predanje o ubistvu kralja Tomaša u Haljinićima u trenutku kada se kralj brijao. Palavestra 2004, 99, 177-178.

⁶³ Тошић 1997, 82-83.

⁶⁴ Тошић 1997, 83.

⁶⁵ Knežević 2009, 294-295.

⁶⁶ Поровић 1914, 432-433.

kraljici Katarini gubi se svaki trag, čak je veća vjerovatnoća da spomenuta sablja sa predstavljanim natpisom nikada nije ni postojala i da je njena povezanost sa kraljicom Katarinom i sultanom Mehmedom II rezultat narodne predaje.

Posljednji rukopis koji tretira ovu temu objavljen je krajem 2016. godine u Zagrebu, a riječ je o monografiji *Bosanska kraljevina sredinom XV vijeka – kralj Stjepan Tomaš* autora Midhata Spahića, koja u stvarnosti predstavlja preradu njegove doktorske disertacije odbranjene u Banjoj Luci pet godina ranije. Iako je djelo pisano kroz prizmu Tomaševine vladavine, pitanje smrti ovog bosanskog kralja je površno obrađeno i zahtijeva nadopune. Spahić je cjelokupan događaj sažeo u nekoliko rečenica, tačnije riječ je o skraćenoj preradi Ćorovićevog teksta o Tomaševom skončanju. Jedine novine u Spahićevom tekstu su osvrt u jednoj rečenici na iskopavanja Pave Anđelića na Bobovcu i Kraljevoj Sutjesci i informacija o imenu kraljevog poslanika koji je od Dubrovčana tražio ljekara.⁶⁷ Od autora prve monografije o kralju Tomašu očekivao se mnogo ozbiljniji pristup ovoj tematici. Iznenađujuća činjenica je da različite interpretacije i dešavanja oko kraljeve smrti nisu prepoznati kao historiografski problem u Spahićevoj obradi.

Ukoliko u obzir uzmemo pozadinu širenja glasa o kraljevom ubistvu u periodu od 15. do 19. stoljeća, onda je na osnovu istražene izvorne građe ispravno smatrati da je Stjepan Tomaš umro prirodnom smrću. Interpretacije hroničara su neuvjerljive, nošene motivima kazne, grijeha i nesloge kao ključnih razloga bosanske kataklizme i prepune su pukotina nastalih s jasnom poukom u želji da priča nađe trajnije uporište. Mnogo razumnije je promatranje da je uzrok smrti bosanskog kralja bila neka bolest, zbog koje je u Dubrovniku 8. juna 1461. godine poslanik Rusko Tudrović u ime kralja Stjepana Tomaša zatražio liječnika. Dubrovčani su dva dana kasnije donijeli odluku da u Bosnu pošalju magistra Marina Radonjića.⁶⁸ Očito da kralju Tomašu nije bilo pomoći i da je u toku jula preminuo, jer već krajem tog mjeseca Dubrovčani se obraćaju novom vladaru u Bosni.⁶⁹ Za smrt bosanskog kralja su znali u Veneciji i 20. augusta odlučuju da pošalju svoga poslanika u Bosnu kako bi čestitao Stjepanu Tomaševiću na preuzimanju krune ne spominjući nikakve kontroverze,⁷⁰ a razlog za mišljenje da ih nije ni bilo pronalazimo u još jednom pismu s kraja te godine u kojem ne vidimo naznake poremećenih odnosa između novog kralja Stjepana Tomaševića i kraljice Katarine, štaviše njihovi odnosi su bili na visokoj razini. O tome nas obavještava herceg Stjepan Vukčić Kosača u pismu od 1. decembra gdje

⁶⁷ Spahić 2016, 215-216, napomene 658. i 656. Uporediti sa: Ђоровић 1940, 540-541 napomena 1.

⁶⁸ Državni arhiv u Dubrovniku, Consilium Rogatorum, 16, f. 266. Isto, f. 267, prema: Filipović 2014, 329.

⁶⁹ Ђоровић 1940, 540.

⁷⁰ Ljubić 1891, 179.

piše da je novi bosanski kralj Katarinu uzeo za kraljicu majku.⁷¹ Ni u postupcima vladara i vlastele ne može se prepoznati antagonizam zbog eventualne nasilne smrti prethodnog bosanskog kralja. Vlastela je podržala Stjepana Tomaševića i prisustvovala njegovom krunisanju papinskom krunom, tako da je pred pad Bosna bila ujedinjena, ali nedovoljno jaka kako bi samostalno spriječila osmansko osvajanje Bosne.⁷² Do sada istražena izvorna građa pohranjena u dubrovačkim i mletačkim arhivima ne ukazuje na validnost hroničarskih zapisa. Kako su arhivski podaci medievistima ključna vodilja, onda i Tomaševu smrt treba posmatrati kroz prizmu istih i gledati na nju kao na prirodan proces, a glasine o nasilnoj smrti pripisati kampanjama koje su vođene nauštrb politike posljednjih bosanskih vladara iz različitih razloga i interesa. Do pojave nekih novih dokumenata ili rezultata arheoloških nalaza tvrditi drugačije, odnosno stavljati Stjepanu Tomaševiću na pleća teret oceubistva, predstavljalo bi neozbiljno optuživanje bez pravovaljanih dokaza. Ni posljednji bosanski kralj u ovom slučaju ne odskoče od dobro poznate i ustaljene rečenice: “Svi su nevini dok se ne dokaže suprotno”.

Zaključak

U julu 1461. godine preminuo je pretposljednji bosanski kralj Stjepan Tomaš. Okolnosti pod kojima je ovaj vladar Bosne napustio historijsku pozornicu bile su sumnjive već njegovim savremenicima, pa u djelima Tursuna Beya, Jörga iz Nürnberga, Jakova Markijskog i Antonija Bonfinija susreću se informacije u kojima se Stjepan Tomašević identificira kao ubica svoga oca. Takve glasine su rezultat vremena u kojem je bilo potrebno što više destabilizirati tadašnju Bosnu. Osmanskoj strani ovakav rasplet je služio za sklapanje odgovarajućeg mozaika o Bosni u kojem je protivniku bilo potrebno dati što negativnije epitete, dok sa druge strane, kršćanska Evropa je zažmirila pred dešavanjima na ovim prostorima u vremenu osmanskih osvajanja, tako da je svako opravdanje za takav odnos dobro došlo. Cjelokupan događaj je poprimio šire dimenzije u djelima hroničara i ljetopisaca, među kojima su prednjačili Ivan Tomašić i Mavro Orbini. U priču je uvrštena široka lepeza ličnosti, a ista je zaživjela i u domaćim franjevačkim hronikama iz razloga što se savršeno uklapala u religijski kontekst tog vremena, gdje su grijesi bosanskih kraljeva i nesloga bosanskog naroda bili glavni uzrok pada bosanske države pod osmansku vlast. Gotovo redovno je zanemarivana snaga protivnika i pasivnost “saveznika”. Prekretnica u sagledavanju ovog pitanja nastupila je u drugoj polovini devetnaestog stoljeća, kada su autori, krenuvši od Vjekoslava Klaića i Antuna Kneževića, počeli opravdano

⁷¹ “El vostro come bon fratello ducha Stefano de Bossina notifica a quella, chomo dapuo la morte del re Bossina, el suo figlio Stephano tolse la mia figlia olim moglier del re prefato passato per sua madre.” Ljubić 1891, 192.

⁷² Бирковић 1964а, 324.

sumnjati u navode o nasilnoj smrti kralja Stjepana Tomaša, da bi Vladimir Ćorović na osnovu rezultata do kojih je došao istraživanjem dokumenata dubrovačkog arhiva plasirao informaciju o kraljevoj bolesti i potražnji ljekara iz Dubrovnika mjesec dana uoči smrti. Ovi navodi ukazuju da je uzrok Tomaševе smrti najvjerojatnije bilo neko oboljenje i da njegov sin i brat nisu imali utjecaja na kraljevu smrt. Pozadina razvoja ove priče u različitim historijskim periodima, Ćorovićeva prezentacija informacija iz dubrovačkog arhiva, dva mletačka dokumenta i stanje u Bosni nakon Tomaševе smrti su jasan razlog zbog kojeg su gotovo svi historičari “novog kova” koji su spominjali ovaj događaj skloniji mišljenju da je kralj Tomaš umro prirodnom smrću.

Izvori i literatura:

- *Andrić, S.* 2013, O obitelji bosanskog kralja Radivoja Ostojića, u: “Stjepan Tomašević (1461-1463) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva (ur. A. Birin)”, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Sarajevo 2013, 109-132.
- *Andželić, P.* 1971, Originalni dijelovi dvaju bosanskih povelja u falzifikatima Ivana Tomka Marnavića, GZM, br. 26, Sarajevo 1971, 347-360.
- *Andželić, P.* 1973, Bobovac i Kraljeva Sutjeska, IP Veselin Masleša, Sarajevo 1973.
- *Annales Ragusini Anonymi, item Nicolai de Ragnina*, 1883, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, MSHSM, Vol. XIV, Scriptorum, Vol. I, JAZU, Zagreb, 1883.
- *Asbóth, J.* 1888, Bosnien und die Herzegowina: Reisebilder und Studien, Wien 1888.
- *Bašagić-Redžepašić, S.* 1900, Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (1463-1850), Sarajevo 1900.
- *Benić, B.* 2003, Ljetopis sutješkog samostana, Synopsis, Sarajevo – Zagreb 2003.
- *Bogović, M.* 1893, Pjesnička djela. Sv. 1, Drame, Matica hrvatska, Zagreb 1893.
- *Bonfinii, A.* 1568, Rerum Vngaricarum decades quatuor cum dimidia, Basileae 1568.
- *Bošnjak, S.* 1851, Zemljopis i povijestnica Bosne, Zagreb 1851.
- *Brković, M.* 2010, Srednjovjekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet, Crkva na kamenu, Mostar 2010.
- *Bunić Luković, P.* 1849, Muhamed II u Bosni, Danica ilirska, br. 1-6, Zagreb 1849.
- *Ђурковић, С.* 1964а, Историја средњовековне босанске државе, Српска књижевна задруга, Београд 1964.
- *Ђурковић, С.* 1964б, Херцег Стефан Вукчић – Косача и његово доба, Научно дело, Београд 1964.

- *Ђоровић, В.* 1914, Ситни прилози – Сабља краљице Катарине, ГЗМ, књ. 27, Сарајево 1914, 415 -434.
- *Ђоровић, В.* 1940, Хисторија Босне – Прва књига, Српска краљевска академија, књ. СХХИХ, Београд 1940.
- *Ћошковић, Р.* 2005, Јаков Маркијски, *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb 2005, 265-266.
- *Draganović, К.* 1978, Katarina Kosača bosanska kraljica, *Vrelo života*, Sarajevo 1978.
- *Drljić, R.* 1955, Propast Bosne u ljetopisu fra Ivana Stražemana (Kopijarevića), *Prilozi hrvatstvu Bosne i Hercegovine (Zbirka tekstova iz Napredkovih kalendara)*, РСС Међугорје, Студенти 1955, 146-150.
- *Džambo, J.* 2000, “Geschicht von der Turckey” Jörga iz Nürnberga s izvješćem o propasti Bosne 1463. godine, u: “Zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću (1498–1998) (ur. M. Karamatić)”, *Franjevačka teologija – Franjevački samostan*, Sarajevo – Foјnica 2000, 239-258.
- *Елезовић, Г.* 1932, Турски извори за историју Југословена: Два турска хроничара из XV века, Братство XXVI, Друштво Св. Саве, књ. 41, Београд 1932, 51-125.
- *Farlato, D.* 1769, *Illyrici sacri, Venetiis* 1769.
- *Filipović, E.O.* 2008, Bosansko srednjovjekovlje u domaćim franjevačkim hronikama, u: “Zbornik o Marku Dobretiću, (ur. M. Karamatić)”, *Kulturno-povijesni institut Bosne Srebrene – Опćина Dobretići*, Sarajevo – Dobretići 2008, 125-139.
- *Filipović, E.O.* 2014, Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo od 1386. do 1463. godine (korišten tekst doktorske disertacije), Sarajevo 2014.
- *Gebhardi, L.A.* 1805, *Geschichte der Königreiche Dalmatien, Kroatien, Szlavonien, Servien, Raszien, Bosnien, Rama, und des Freystaats Ragusa*, *Joseph Leyrer – Buchhändler*, Pesth 1805.
- *Gundulae, J.* 1893, *Chronica Ragusina Junii Restii (Ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484) (ed. Speratus Nodilo)*, *Scriptores Vol. II*, JAZU, Zagreb 1893.
- *Išek, T.* 2011, Izrada Napretkove Povijesti Bosne i Hercegovine, *Prilozi*, br. 40, Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo 2011, 245-258.
- *Janeković Römer, Z.* 2013, Kraj srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva u dubrovačkim izvorima, u: “Stjepan Tomašević (1461-1463) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva, (ur. A. Birin)”, *Hrvatski institut za povijest - Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu*, Sarajevo 2013, 47-67.
- *Jörg von Nürnberg*, 1482/1483, *Geschicht von der Turckey* (prema primjerku iz Bayerische StaatsBibliothek), Memmingen 1482/1483.

- *Kajan, I.* 2007, Katarina kraljica bosanska, Zalihica, Sarajevo 2007.
- *Kaprinai, S.* 1771, Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungarie, pars II, Vindobonae 1771.
- *Klaić, V.* 1882, Poviest Bosne do propasti kraljevstva, Zagreb 1882.
- *Klaić, V.* 1904a, Građa za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, vol.7, Zagreb 1904, 129-144.
- *Klaić, V.* 1904b, Povjest Hrvata, Knjiga 4, Tisak i naklada knjižare L. Hartmana, Zagreb 1904.
- *Knežević, A.* 2009, Kratka povjest kralja bosanskih, Dobra knjiga, Sarajevo 2009.
- *Korić, E.* 2005, Herceg Stjepan u Dursun-begovoj hronici Tarih-i Ebu-l-Feth, u: “Zbornik radova Herceg Stjepan Vukčić Kosača i njegovo doba (ur. M. Maglajlić)”, Bošnjačka zajednica kulture “Preporod” – Gradsko društvo Mostar, Mostar 2005, 143-148.
- *Ковачевић, Д.* 1964, Пад босанске државе према дубровачким изворима, ГДИ, XIV, Сарајево 1964, 205-220.
- *Lago, V.* 1869, Memorie sulla Dalmazia, Volume I, Venezia 1869.
- *Lasić, D.* 1974, De vita et operibus s. Iakobi De Marchia – studium et recensio quorundam textum, Biblioteca Francescana, Ancona 1974.
- *Lastrić, F.* 2003, Pregled starina bosanske provincije, Synopsis, Sarajevo – Zagreb 2003.
- *Lašvanin, N.* 2003, Ljetopis, Synopsis, Sarajevo – Zagreb 2003.
- *Luccari, G.* 1605, Copioso ristreto de gli Annali di Ravsa. Venetia: Ad instantia di Antonio Leonardi, Venetia 1605.
- *Ljubić, Š.* 1891, Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike, knjiga X, JAZU, Zagreb 1891.
- *Максимовић, Љ.* 2011, Сима М. Ђирковић (29. јануар 1929, Осијек 14. новембар 2009., Београд), “Споменица академика Симе Ђирковића», књ. 25, Историјски институт, Београд 2011, 9-14.
- *Mandić, D.* 1978, Državna i vjerska pripadnost sredovječne Bosne i Hercegovine, Ziral, Chicago – Rim 1978.
- *Marković, F.* 1900, O tragičnom problemu u Bogoviću ‘Stjepanu, posljednjem kralju bosanskom’, i u analognih značajih svjetske dramske literature, JAZU, knj. 54, Zagreb 1900, 132-197.
- *Marnavich, G.* 1906, Discorso del priorato della Wrana (ed. L. Jelić), GZM, knj. 3, Sarajevo 1906, 279-305.
- *Mažuranić, V.* 1924, Izvori dubrovačkog historika Jakova Lukarevića, Narodna starina, 8, Zagreb 1924, 121-153.

- *Михаљчић, Р.* 1997, Енциклопедија српске историографије – Владимир Ђоровић, Београд 1997, 688-670.
- *Нодило, Н.* 1883, Prvi ljetopisci i davna historiografija dubrovačka, Radovi JAZU, sv. 65, Zagreb 1883, 92-128.
- *Novak, K.* 2010, Antun Vramec – napredan teolog i reformator, Kroatologija – časopis za hrvatsku kulturu, br. 2, Zagreb 2010, 164-180.
- *Orbini, M.* 1601, Il Regno degli Slavi, Pesaro 1601.
- *Orbini, M.* 1999, Kraljevstvo Slavena (prevod S. Husić, urednik F. Šanjek), Golden Marketing, Zagreb 1999.
- *Palavestra, V.* 2004, Historijska usmena predanja iz Bosne i Hercegovine, Buybook – Most Art, Sarajevo – Zemun 2004.
- *Pandžić, B.* 2005, Jakov Markijski vikar bosanske vikarije, Bosna Franciscana, Sarajevo 2005, 154-166.
- *Pavešković, A.* 2002, Mirko Bogović i Pijerko Bunić Luković, dramaturzi bosanskog rasula, Anali Dubrovnik , 40, Dubrovnik 2002, 241-264.
- *Perojević, M.* 1998, Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463. Knjiga 1, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo 1998.
- *Philippo ab Occhievja, 1776*, Epitome vetustatum Bosniensis Provinciae, Anconae 1776.
- *Prelog, M.* 1910, Povijest Bosne od najstarijih vremena do propasti Kraljevstva, Naklada J. Studničke i druga, Sarajevo 1910.
- *Prinzing, G.* 2009, *Zu Jörg von Nürnberg, dem Geschützgiesser Mehmets II., und seiner Schrift 'Geschicht von der Turckey', "Sultan Mehmet II", Wien – Köln - Weimar 2009, 59-75.*
- *Rajić, J.* 1793, Kratka Srbije, Raške, Bosne i Rame kraljevstava istorija, Pro Blagorodom G. Stěfán Novakovič, Vienna 1793.
- *Ritter Vitezović, P.* 1696, Kronika aliti spomen vsega svijeta vikov, Zagreb 1696.
- *Schimke's, M.* 1787, Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama, vom Jahre 867-1741, Wien 1787.
- *Spahić, M.* 2016, Bosanska kraljevina sredinom XV vijeka – kralj Stjepan Tomaš, Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačka županija – Naučno-istraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo - Zagreb 2016.
- *Šidak, J.* 1953, Marko Perojević (U povodu 10-godišnjice smrti), Historijski zbornik, br. 6, 1953, 149-152.
- *Šunjić, M.* 1996, Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. stoljeću), HKD Napredak, Sarajevo 1996.

- *Thallóczy, L.* 1915, Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527, Monumenta Hungariae Historica – Diplomataria, XL, Budapest 1915.
- *Tomasich, J.* 1868, Chronicon breve Regni Croatiae (ed. I. Kukuljević Sakcinski), Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb 1868.
- *Томућ, Ђ.* 1997, Босанска краљица Катарина (1425–1478), “Зборник за историју Босне и Херцеговине”, књ. 2, САНУ, Београд 1997, 73-112.
- *Томућ, Ђ.* 2002, Посљедња босанска краљица Мара (Јелена), “Зборник за историју Босне и Херцеговин”е, књ. 3, Београд 2002, 29-60.
- *Truhelka, Č.* 1910, Dubrovačke vijesti o godini 1463., GZM, br. XXII, Sarajevo 1910, 1-24.
- *Tursun Beg,* 1978, The History of Mehmed the Conqueror (ed. H. Inalcik, R. Murphey), Bibliotheca Islamica, Minneapolis-Chicago 1978.
- *Vlajić, P. W.* 1926, Untergang des bosnischen Königreiches, Hrvatska tiskara, Sarajevo 1926.
- *Vramec, A.* 1578, Kronika vezda znovic spravljena kratka slovenskim jezikom po D. Antolu Pope Vramce kanoniku zagrebečkom, Ljubljana 1578.
- *Vukšić, T.* 2005, Papa Pio II i kralj Stjepan Tomaš, “Fenomen “krstjani” u srednjovjekovnoj Bosni i Humu (ur. F. Šanjek)”, Institut za istoriju u Sarajevu – Hrvatski institut za povijest u Zagrebu, Sarajevo – Zagreb 2005, 269-308.
- *Zirdum, A.* 1982, Filip Lastrić – Očevac. 1700–1783, Analecta Croatica Christiana, sv. XV, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1982.

Amer Maslo

The death of the Bosnian king Stjepan Tomaš in Historiography

Summary

Stjepan Tomaš of Bosnia, the penultimate Bosnian sovereign died in July of 1461. The circumstances under which he left the historic stage were suspicious even for his contemporaries - Tursun Bey, Jorg von Nurnberg, James of the Marches and Antonio Bonfini, whose works identify Stjepan Tomašević of Bosnia as his father's killer. Aforesaid rumors stem from the times of major destabilization attempts of medieval Bosnia. The Ottomans used such dissolution for making the suitable mosaic about Bosnia, labeling the opponent as a villain. On the other hand, Christian Europe closed its eyes before the Ottoman conquests of Bosnian soil. This is exactly why every justification for such relation was gladly received. The works of chroniclers and memorialists, such as Ivan Tomašić and Mavro Orbini, gave the entire event a wider dimension. Furthermore, the story, including a plethora of personalities, breathed life into the local Franciscan chronicles because it fitted perfectly into the religious context of time, where the sins of Bosnian kings and the feud of Bosnian folk represented the main cause of the country's fall under Ottoman power. The strength of the opponent and the 'ally's' passivity were regularly neglected. The events' turn point happened in the second half of the 19th century, with the justified suspicions of authors, such as Vjekoslav Klaić and Antun Knežević, in the alleged violent death of the sovereign Stjepan Tomaš of Bosnia. Moreover, led by the research results of the Dubrovnik archive, Vladimir Ćorović spread the information about king's disease and the search for a doctor from Dubrovnik shortly before his death. These assertions point to the cause of Stjepan Tomaš' death probably being a kind of an ailment, dissolving his son and brother of guilt for his death. Different historic periods of the story's development, Ćorović's information from the Dubrovnik archive, two Venetian documents and the conditions in medieval Bosnia after the death of Stjepan Tomaš support the thought developed by all of the historians who did a research on the matter, that Stjepan Tomaš of Bosnia died a natural death.